

mestall

any XX
núm. 43
juny 2018

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural

L'AIGUA DELS SECANS: SORTIDA A TORREBESSES, 18 DE NOVEMBRE DE 2017

SUMARI

Portada

L'aigua dels secans: sortida a Torrebesses, 18 de novembre de 2017

Notes en guaret

Sobre patates i trumfes: algunes pistes a partir del vocabulari

L'Associació

**Recercat 2018 a Manresa
Sortida a Tossa**

Llibres

**Josep Joan Mateu
González
Enginyers i regants.
El Canal d'Aragó i
Catalunya (1896-1940).**

**Antoni Riera i Melis
Els cereals i el pa en els
països de llengua
catalana a la baixa edat
mitjana.**

Recerques

**Història de la indústria
làctia a les empreses
gironines: la Central
Lletera Municipal de
Girona i La Lactaria
Española de Vidreres,
entre d'altres**

L'Associació (II)

**Jorge Gelman, investiga-
dor i professor**

**Francesc Valls en el
record**

Agenda

De primer, les paraules: cadolles, ginys, seclots, aineres, espones, bollons, aigüeres, patamolls, aljubs, estelladors... Un devessall de termes que posen en evidència, no només un lèxic ric, sinó també formes elaborades i complexes de gestió de l'aigua i de construcció del territori. Aquest fou el primer impacte de Torrebesses a la quinzena de socis i amics que havíem arribat des d'una Catalunya oriental més humida, segurament més desocupada per l'aigua. Després vingueren les restes que perviuen de les antigues infraestructures hidràuliques, que els veïns d'aquest municipi s'esforcen a conservar i patrimonialitzar. Són precisament els llocs de secà els que, dins el marc de les economies orgàniques i preindustrials, més intensament varen desenvolupar les tecnologies d'aprofitament de l'aigua i de gestió del seu cycle. Era una qüestió vital, de supervivència. L'aigua és el fonament de la vida.

Torrebesses, tot i ser municipi segrià, limita amb les Garrigues i el seu paisatge ja no és el de la plana agrícola, sinó un paisatge de turons i fons de vall. Climàticament es troba en una zona semi-

àrida —el registre actual de precipitació mitjana és de 388 mm anuals—, però ha tingut, almenys fins temps relativament recents, una certa dotació de recursos hídrics i, sobretot, un sistema de gestió que els optimitzava. La memòria oral dels torrebessins, sorprenentment, no accentua gaire l'escassetat d'aigua. El poble es troba a la part baixa de la Vall Major, just en el punt on conflueix amb la Vall dels Siscars, abans de continuar en direcció al Segre. Les conques de recepció d'aquestes valls han proporcionat i concentrat en el fons de vall un cert volum d'aigua de pluja que ha alimentat tant les sèquies com un aqüífer d'aigües subterrànies suficients per sostenir, en el passat i amb pautes de consum molt inferiors a les actuals, un volum de població notable.

A les 10 del matí, davant l'Ajuntament, tot augurava un bon dia, sense la feixuga boira que, al novembre, sol instal·lar-se al Segrià. Ens hi esperaven l'Enric Vicedo i en Mario Urrea. L'Enric és un historiador ben conegut, especialitzat en temes d'història rural d'època moderna i contemporània, organitzador dels congressos d'Alguaire i

Baixant al pou de la Vila. Fotografia: Enric Saguier

FRANCESC VALLS EN EL RECORD

El dia 30 de novembre de 2017 ens va deixar, als 51 anys, Francesc Valls i Junyent, professor d'història econòmica del departament d'Història i Institucions econòmiques, de la Universitat de Barcelona.

Aquesta breu nota vol destacar alguns dels trets de l'obra i la vida de Francesc Valls que han ajudat a pensar i entendre, a qui escriu aquesta nota, la història de Catalunya. No sé si en Francesc subscriuria tots aquests aspectes, però escriure el que m'ha suggerit l'estudi dels seus treballs.

Francesc Valls havia iniciat la seva tasca d'historiador demanant-se sobre les desigualtats que generava l'expansió vitícola i el paper de la senyoria a la Catalunya del segle XVI. Allí s'apuntava que el nou creixement agrari i l'especialització vitícola als segles XVI i XVII escaparen de les terres de la Catalunya Vella (Valls, 1990). La victòria dels pagesos de mas, paradoxalment, havia generat més desigualtat i fossilització de la propietat a la Catalunya Vella que no pas una major equitat en l'accés a la terra, pràcticament fins al segle XVIII (Serra, 1988; Gifre, 2014). De fet, les bases del creixement econòmic modern tingueren lloc a la interfase entre la Catalunya dels Masos i la dels Castells. El desenvolupament agrari i econòmic en general s'obria pas en una àrea on el sistema de masos estava en descomposició: l'Anoia, el Bages, el Penedès, el Tarragonès, el Maresme, etc. En aquella nova frontera intermèdia, lluny de les continuades Guerres amb el Regne de França, sota la pressió dels centres comercials del litoral i la corona manufacturera barcelonina, els pagesos tingueren capacitat per forçar establiments, rabasses i noves masoveries i consolidar un mosaic de petites parcel·les (Ferrer, 2015). Malauradament, el desenvolupament agrari del període posterior als primers treballs de Francesc Valls ha estat un període poc tractat per la historiografia (Fontana, 2002; Danti, 2012). Tanmateix, Francesc Valls reprendria aquest tema en la seva gran monografia sobre la geografia històrica de l'expansió vitícola al conjunt de Catalunya. Contra tota la tendència acadèmica, es llançava a l'estudi de les fonts que proporcionava la nova monarquia borbònica: els cadastres. De fet, feu un ús intel·ligent de la font i reconstruí els canvis en els usos del sòl entre el 1720 i el 1860. Estudià la segona etapa del procés de l'especialització agrària que donaria lloc, al segle XVIII, a la Catalunya rabassaire. La intensa concentració vitivinícola —i en menor mesura altres conreus llenyosos— es convertiria en l'enginy del creixement econòmic del set-cents (Valls, 1996). L'accés i la distribució de la terra impulsaven el creixement demo-

gràfic, i possiblement també una millora en la renda per càpita que convertia aquells petits pagesos en els primers consumidors de la draperia catalana (Moreno, 2007). L'ofici i el criteri històric ja eren ben presents en aquella obra, on exprimí amb intel·ligència unes fonts, els cadastres del set-cents, considerades per molts historiadors acadèmics com a pocs fiables.

Com a objecte de la seva tesi, Francesc Valls trià l'anàlisi de l'expansió comercial vitícola. No hi ha dubte que la temàtica i la cronologia d'aquests dos llibres (Valls, 1996, 2004) recorden els volums III i IV de *Catalunya dins l'Espanya Moderna* de Pierre Vilar (1964-68). Valls, tanmateix, més enllà de l'admiració que sentia per l'obra de Vilar, perseguia els seus propis arguments. En unes poques pàgines va mostrar allò que havia intuït: alguns dels factors sobre els quals es basava el model d'especialització agromanufacturera s'havien nuat durant el darrer terç del segle XVII. D'una banda, allí es crearen les xarxes que conduïen les botes de vi i d'aiguardent des de les vinyes a les viles i ciutats portuàries, des d'on eren embarcades cap els mercats atlàntic, bàltic i americà. Això no obstant, també s'afanyava a mostrar com la nova manufactura catalana de finals del segle XVII va néixer de la mà de l'expansió vitivinícola i estigué estretament vinculada als seus mercats (Valls, 2004). Ara bé, la combinació d'ambdós sectors no prefigurava necessàriament una trajectòria exitosa de desenvolupament econòmic i social. Les peculiaritats de l'èxit del creixement econòmic català, contraposat amb la fallida del de Llenguadoc, obligava a una reflexió més àmplia sobre el paper de l'estat i dels agents socials en la definició dels models de creixement econòmic (Valls, 2007, 2011).

No sé si és casualitat, però sembla com si els estudis posteriors de Francesc Valls sobre el model d'especialització vitivinícola (deixant de banda els seus excel·lents treballs sobre el subsector del cava) ens volguessin advertir sobre la necessitat de desbordar els límits acadèmics de la història econòmica. L'estudi de les estructures productives i comercials no eren suficients per entendre aquella singular empenta econòmica de la Catalunya dels segles XVIII i XIX. Rere totes les vinyes i les botes de vi, els alambins, els cellers i els caves, hi ha havia les persones: rabassaires, masovers, mercaders i cacics. En el desenvolupament

lupament vitícola, s'havien produït conflictes entre rabassaires i propietaris pels drets sobre la terra des del segle XVIII. Tanmateix, aquesta perdurabilitat del sector i dels drets sobre la terra dels rabassaires no es podria explicar sense la necessària cooperació entre uns i altres (Planas i Valls, 2011). El sosteniment del sector, dels drets dels pagesos sobre la terra i els seus productes i la distribució de la renda depenien també de l'acció organitzada, la política i la cooperació dels de baix. Així, els seus estudis sobre el cooperativisme, acompanyat dels seus amics i companys Jordi Planas, Raimon Solé i Josep Colomé, mostraren com el canemàs institucional i els conflictes socials foren també peces clau en la pervivència d'un sector econòmic que podríem anomenar «popular» (Colomé *et alia*, 2018).

Aquestes eren els interessos de recerca d'en Francesc Valls. Probablement, les seves inquietuds científiques darrereres no estaven allunyades dels conflictes socials del present. Potser, també, la lectura dels seus estudis pugui il·luminar una «principi d'esperança» per als conflictes actuals. I tot això fou escrit amb el rigor i la modèstia d'un home de les terres austeres del sud-est de l'Anoia, dels Hostalets de Pierola. En els seus estudis històrics, no solament s'hi basteix una interpretació del creixement econòmic modern de Catalunya, sinó que també s'hi produeix un sincer homenatge a l'esforç i tenacitat dels homes i dones que han treballat durant generacions les dures terres del seu petit país. Francesc, els teus et trobaran a faltar, et trobarem a faltar.

Biel Jover ■
Girona, 8 de juny de 2018

Bibliografia citada

- COLOMÉ, Josep, PLANAS, Jordi, SOLER BECERRO, Raimon i VALLS JUNYENT, Francesc, «The Rabassaire Struggle: Long-Term Analysis of a Social and Political Movement», *International Review of Social History*, 2018, pàgs. 1-27. doi:10.1017/S0020859017000633.
- DANTÍ, Jaume, «Catalunya entre el redreç i la revolta: afebliment institucional i diferenciació social», *Manuscrits. Revista d'Història Moderna* 30, 2012, pàgs. 55-76.
- FERRER ALÓS, Llorenç, «La formació d'una estructura de la propietat de la terra a la Catalunya Vella (segles XVI-XIX)», *Manuscrits. Revista d'Història Moderna* 33, 2015, pàgs. 67-93.
- FONTANA, Josep, «En els inicis de la Catalunya contemporània: l'economia a la segona meitat del segle XVII. Barcelona», *Quaderns d'Història*, 7, 2002, pàgs. 13-21.
- GIFFRE, Pere, *Els senyors útils i propietaris. La formació històrica d'un grup social pagès (Vegueria de Girona, 1486-1730)*, Barcelona, Fundació Noguera / Editorial Pagès, 2012.
- MORENO CLAVERÍAS, Belén, *Consum i condicions de vida a la Catalunya moderna: el Penedès, 1670-1790*, Vilafranca del Penedès, Edicions i Propostes Culturals Andana, 2007.
- PLANAS, Jordi i VALLS JUNYENT, Francesc, *Cacics i rabassaires. Dinàmica associativa i conflictivitat social. Els Hostalets de Pierola (1890-1913)*, Vic / Igualada, Eumo / Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 2011.
- SERRA i PUIG, Eva, *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII*, Barcelona, Crítica, 1988.
- VALLS JUNYENT, Francesc, «Creixement agrari i diferenciació social pagesa a la comarca d'Anoia entre començaments del segle XVI i mitjans del XVII», *Pedralbes: revista d'història moderna*, núm. 10, 1990, pàgs. 99-136.
- VALLS JUNYENT, Francesc, *La dinàmica del canvi agrari a la Catalunya interior. L'Anoia, 1720-1860*, Barcelona Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- VALLS JUNYENT, Francesc, *La Catalunya Atlàntica. Aiguardent i Teixits a l'arrencada industrial catalana*, Vic, Eumo, 2004.
- VALLS JUNYENT, Francesc, «Llenguadoc-Catalunya. Més 'punts' d'història de la viticultura mediterrània», *Estudis d'Història Agrària*, 20, 2007, pàgs. 89-112.
- VALLS JUNYENT, Francesc, «Échec et succès de l'industrialisation dans les territoires du vignoble. Languedoc versus Catalogne», dins LE BOT, Florent, et PERRIN, Cédric (dirs.), *Les chemins de l'industrialisation en Espagne et en France. Les PME et les developpement des territoires (XVI-^e-XIXe siècles)*, Brussel·les, PIE Peter Lang SA, 2011, pàgs. 249-274.
- VILAR, Pierre, *Catalunya dins l'Espanya Moderna. Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*. Barcelona, Edicions 62, 1964-1968.